

Lino Akesolo eta euskal literatura. Jaiotzaren mendeurrenean

LUIS BARAIAZARRA – JULEN URKIZA

Sarrera

Aita Lino Akesoloren jaiotzako mendeurrena dela eta dator artikulua hau *Egan* aldizkarian. Egia esan, bada Aita Linok euskal letretan emandako emaitzak literatura aldizkari honetan eskaintzeko eta aztertzeko arrazoirik.

Lehenengo eta behin Aita Lino euskaltzalea izan zen, eta gainera euskararen ikertzailea. XX. mendean gutxi izango dira Lino Akesolo bezain jakintsu eta kritikiko sakonik euskal literaturako gaietan. Aipatu beharrekoa da berak 1969-1970ean artikulua batzuk idatzi zituela *Egan* aldizkari honetan¹, baita *Noelak* liburua *Eganen* bidez argitaratu zuela².

Bere bizitzan, batez ere euskararen inguruan egin zuen lan ugarikatik, askotan omendua izan zen, batez ere bere bizitzako azken urteetan: 1984an Bizkaiko Elizbarrutiko elizgizonek omendu zuten; 1987an Labayru ikastegiaren omenaldia jaso zuen Derioko Udako

(1) *Bertsolaritza Fernando Amezketarraren garaian*, *Egan* 29 (1969) 3-24; *Gure liburu zaarren saillean. Bozas-Urruttia'ri bi oartxo*, *Egan* (1969) 157. Miguel Unamunoren olerki batzuk euskarara itzuli zituen Linok: *Agranda la puerta*, *Padre*, *Egan* (1970, 1-3.zk.) 53-54; *Al cumplir mis setenta y dos años* (29-IX-1936), *Egan* (1970, 1-3.zk.) 53; *Golondrina peregrina* (18-XII-1936), *Egan* (1970, 1-3.zk.) 53-54

(2) Joannes Etcheberri, *Noelak eta kanta espiritual berriak*, San Sebastián 1970, 185 or; liburuaren argitaratzailea: "Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y publicaciones, S. A.". *Noelak* liburua Baionan argitaratua izan zen 1697 eta 1699an.

Ikastaroaren barruan; 1989an Bizkaiko Foru Aldundiak omendu zuen handikiro; Eusko Jaurlaritzak 1989ko Euskal Letretako Merezimenduzko Saria eman zion; urte berean Dimako herriak, Euskerazaintza eta Euskera-zaleak partaide zirela, omendu zuen herriko semea. Eta orain dela gutxi, apirilaren 15 eta 16an, Dimako herriak eta Euskaltzaindiak omenaldi berezia prestatu zuten Aita Linoren jaiotzako mendeurrena zela eta: Udaleko sarreran plaka bat jarri zuten hitz hauekin: "Aita Lino Akesolo / 1911-1991 / Euskararen alde egindako / lan nekazezina eskertuz / Dimako Udala - Euskaltzaindia"¹ ere.

Oraingo artikulu honetan ezinbestekoa dugu, oso labur bada ere, Aita Linoren bizitza eta lana aipatzea, baina batez ere euskal literaturari buruz hark egindako lana ikusiko dugu, *Egan* literatur aldizkari honi dagokion bezala.

1) Bizitzako datu batzuk.

Dimako Oba auzoan jaio zen Lino orain dela ehun urte, 1911.eko apirilaren 7an; haren gurasoak Antonio Akesolo eta Praxedes Olibares². 10 urte arte eskolako hasi-masiak burutu ondoren, 1921eko azaroaren 23an Larreako Karmeldarren ikastetxean sartu zen giza ikasketak egitera. 1926ko abuztuaren 10ean karmeldar jantzia hartu zuen, hurrengo urtean, abuztuaren 14an, Lino Familia Santuarena izenez profesia eginez. Sei urte hauetan (1921-1926), ikasketak burutzen ari zela, euskaltzaletasunak ukitu zion barrua, euskara ere irakasten baitzen³.

1927-1928 ikasturtea Markinako Karmeldarretan egin zuen. Hemen hasi zen euskara lantzen eta hemen eman zion euskaraz

- (1) Ekintza honen kronika ik. Karmel 2011-3an.
- (2) Lino hil zen hilean agertu zuen *Karmel* aldizkarian (1991-3, 5-11) urteetan zehar aztertzen zebillen Olibares edo Olivares, bere abizenaren azalpena. Olibares: (Ulli - Olli / Bares: baras - baratz), (Uribarasen antza aurkitzen dio Linok).
- (3) Linok berak diosku nala euskaltzaletu zen: "Zaletasun ori Larreako ikastetxean sartu jatan, beste batzuei lez. Zek eraginda? Gauza askok: Bertako irakasleak, Gemikan Eusko-ikaskuntzak izan eban Batzar anditik Larreara etozan otsak. Gerotxoago Norbert Tauer Madrillen zala, gure ikastetxearen barri izanda, txekoeslobiar orrek egin euskun kartak Eusko-ikaskuntzak bialduta, Jose Migel Barandiaran jaunak egin euskun ikustaldia eta azterketak"... (Karmel 1987-3, 76).

idazteari. Ondoren hiru urte egin zituen Gasteizen filosofia ikasten (1928-1931), eta gero lau urte Begoñako Karmelon teologiako ikasketak egiten (1931-1935). Karmelon bertan egin zen apaiz 1934ko uztailaren 8an. 1935ean Larreako (Zornotzako) ikastetxeko irakasle izendatu zuten; eta 1936an *Karmengo Argia* aldizkariaren zuzendari; lau mila harpidedun zituen garai hartan aldizkariak.

1936an gerra zibilak eten zituen Aita Linoren bideak eta lan literarioak. Basurtoko kuarteletik Soldadutzara deitua izan zen, eta gudarien ondora joan zen haien kapilau. Gero atxiloturik, espetxean sartu eta 1937ko uztailaren 30eko gerra-azuzitegian fiskalak 12 urteko espetxea eskatu arren, 16 urtekoa eman zioten. *Karmengo argia* aldizkariaren zuzendari izatea egozten zioten beste gauza batzuen artean¹.

Espetxean Linok ikasteari eman zion, batez ere hizkuntzak ikasteari. Carmonako espetxe gainetik hegan biraka ari ziren belatz txikiak gogora ekarri zitoten Euskal Herrira hegan egiteko gogoia, eta orduan olerki hau idatzi zuen:

Ortzean zear zabitzen usoak,
ai nik banitu zuek dozuezan egoak!

Neure erriraiño nintzake egalari
erbestetuaren maitasun agurraren geznaril!

Etsalak erasota
ara non dan lur jota,
bere seme onenak sakabanatuta!

Erri gaixoa,
gaur ene gogoia,
espetxeko ordu beltzetan,
maitezko egoetan
zuanaiño egadan doa.

Zu zaitut, aberri,
neu ere zorigaitzaren azkarri:
zeu, aberri!²

- (1) Ikus gerrako Linoren dokumentu batzuk: Julen Urkiza – Luis Baraiazarra, *Bidegileak: Lino Akesolo (1911-1991)*, Donostia – Gasteiz 2002, 6-8.
- (2) Lino Akesolo, *Idazlan guztiak*, [III], Larrea-Zornotza 1992, 374 (Edizioaren prestatzaile: Julen Urkiza).

Espetxerik espetxe erabili zuten: espetxe bihurtua zen Begoña-ko Karmelon, Langrarizen, Venta de Baños-en eta Carmonan. 1940an askatua izan zen, baina debekatua zuen Euskal Herrira bihurtzea, Kantabriako Hoz de Aneroko komentuan bizi zen (1940-1941), gero Iruñera joan zen (1941-1943), bi hilabete Zornotzan izan zen eta beste bi eta erdi Corellan; gero Kantabriako El Soto-ra bidali zuten (1944-1948).

Teologiako irakasle izendatua izanik, Gasteizera joan zen 1948an ikasturtearen amaiera arte, eta hemendik Begoñako Karmelora ikasturte berrirako. Begoñan biziko da hil arte irakasle eta liburu-zain izanik, baina tartean beste hiruna urte emango zituen Donostian (1969-1972) eta Markina-Xemeinen (1972-1975), bi toki horietako nagusi izanik.

Hain zuzen ere 1975ean itzuli zen Begoñako Karmelora, *Diccionario de Autoridades del Euskera* lan handiari ekitera. Eta hemen, Karmelon, iraun zuen, 1991ko irailaren 17an hil zen arte.

2) Aita Linoren idazlanak eta gaiak

Aita Linok, irakurle nekaezin eta ikertzaileak, jakintza zabala lortu zuen, eta bere idazlanetan erabili zuen gaia ere zabala da. Baina gehienbat euskarari lotutako gaia erabili zuen. Beraren *Idazlan guztiak*¹ obra argitaratu nuenean, gaiak bost edo zazpi ataletan sailkatu nituen:

1. *Euskera - Literatura - Kritika*. 2. *Euskera eta biblia*. 3. *Euskal testudun idazlanak*. 4. *Kondaira eta biografia-artikulu eta oarrak*. 5. *Liburuen barri-emoteak*. 6. *Bertso eta olerkiak*. 7. *Kronikalari*.

Idazlan guztiak hiru liburukitan 325 bat artikulu izan dira argitaratuak. Idazlan gehienak 32 aldizkaritan argitaratu ziren: *Karmel* (100 bat idazlan), *El Diario Vasco* (41), *Zeruko Argia* (23), *Boletín dela Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País* (21), etab.

Artikulu asko izenorde desberdinez izenpetu zituen; 18 bat izenorde erabili zituen.

(1) Lino Akesolo, *Idazlan guztiak*, 2. t. Larrea-Zornotza 1989, LXI+1541 or.; *Idazlan guztiak*, [III], Larrea-Zornotza 1992, 450 or.

3) Hiztegiilea

Alpagarria da Linok egin zuen lana hiztegi gintzan. Aita Linoren hiztegia handia da: Manu Sotak utzitako fitxak oinarritzat harturik, hark burutua¹. Argitaratze lanetan Luis Ortegaren laguntza baliotsua izan zuen. Hiztegiaren 9 liburukiak osatzen lan eskergaitza egin arren, Lino gizon argia izanik, hiztegia hobetu daitekeela eta hobetu beharko zela apalki aitortzeko ez zuen eragozpenik izan. Honen lekuko dira hark idatzitako milaka ohar eta zuzenketa. Bere lanerako erabiltzen zuen hiztegian, 935 orrialdetan ageri dira bere eskuz egin zituen oharrak eta osaketak, batez ere lehen lau liburukietan.

Hiztegi honetan idazle zaharrak agertzen dira Lino beraren azterketari esker, aurreko hiztegiak kontuan hartzen dira, baita gaurko hiztegi eta idazleak ere, herriaren jatorrizko esaerak ahaztu gabe. Eta geroko hiztegietan eragin handia izan du.

4) Itzultzailea

Linok egin zuen itzultzaile-lana ikaragarria izan da, batzuetan ezkutuan edo taldean burutua eta beste batzuetan bere izen eta guzti. Gaztelaniara eta euskarara egin ditu itzulpenak.

Gaztelaniara milaka orrialde izan dira itzultitakoak: liburu bat latin hizkuntzatik², bat ingelesetik³, bat frantsesetik⁴, bat euskaratik⁵ eta sei alemanetik⁶.

Hemen azpimarratzekoak euskarara egindako itzulpenak dira.

- (1) *Diccionario [...] de Autoridades de la lengua vasca [...]*, 9 t., Bilbao 1976-1989.
- (2) *Misas Propias de la Orden Carmelitana*, Iruñea 1944, 90 or.
- (3) Monica Baldwin, *Yo salté la tapia*, Donostia 1957. (Eleberria).
- (4) *La Iglesia y el pecador*, Donostia 1954, 278 or.
- (5) Euskaratik gaztelaniara Bernat Dechepareren olerkiak itzuli zituen (1966tik 1968ra bitartean argiratuak).
- (6) Fritz Tillmann, *El maestro llama*, Donostia 1956, 486 or.; Walter Nigg, *El secreto de los monjes*, Donostia 1956, 490 or.; Juan Schluck - Guillermo Neuss, *Historia de la Iglesia de Cristo*, Donostia 734 or.; Edith Stein, *La ciencia de la cruz. Estudio sobre S. Juan de la Cruz*, Donostia 1958, 413 or.; Fritz Tillmann, *Elementos de la moral católica*, Donostia 1959, 225 or.; Erich Przywara, *Criterio católicos*, Donostia 1962, 189 or.

Lehenik aipatzekoak dira Eliz liburu ofizialen itzulpenak, eta Bilbo eta Donostiako apezpikuen agirien itzulpenak.

Gaztetan (1930) itzuli zuen Cervantesen *Agure kazkatia*; gero-
txoago S. Teresaren *On-bidea* Santi Onaindiarekin elkarlanean, 1963
argitaratua. Iratzeder eta Lerchundiren *Salmoak* liburua bizkaieraz
argitaratu zuen Linok 1964an¹. Euskal Herriko santuen biografiak ere
itzuli zituen². Parte hartze garrantzitsua izan zuen guk 1989an "Kar-
mel Lekukoak" bilduman argitaratu genuen *Karmeldar Teresiarren*
Ordenako orduen liturgia liburuan ere.

Aita Linok gaitasun aparta zuen bertsoak euskarara itzultzeko.
Liturgiatik 31 olerki edo bertsozko lan itzuli zituen, gehienak latinetik.
Batez ere gaztelanietatik: Santa Teresa Avilakoarenak (1951-1952),
Alfredo Gómez Jaime, Jorge Isaac eta L. C. Lopezen olerki batzuk
(1967), Colombiako olerkari batzuen lanak (1968). Baina Interesa-
garrienak S. Joan Gurutzekoaren olerkiak (1990-1992n argitara-
tuak).

5) Aita Lino eta euskal literatura

a. Klasikoen aztertzailea

A. Lino gizon oso aditua izan zen euskal literaturan, Euskal Herri
osoko euskal literaturan. Haren lanei begirada bat eginez gero, argi
ikusten dugu zenbat autore edo idazle aztertzen dituen. Irakurle
handia izan zen, eta irakurri ahala liburuetan bere ohar eta azalpenak
jartzen zituen. Begoñako Karmeloko liburutegiko liburuak zabalduz
gero konturatuko ginateke zenbat liburu, nola eta zenbat ohar sart-
zen zituen liburuetan.

Hortik aparte bere koadernoetan jartzen zituen liburuen laburpe-
nak, emaitzak eta kritikak. Honetaz jabetzeko aski da eskuz idatzirik
utzi zituen koaderno piloari begiradatxo bat egitea. Bere bizitzan

- (1) Aurtengo maiatzean berargitaratua: *Salmoak. Lino Akesoloren mendeurre-
neko argitalpena*, Markina-Xemein 2011, 39+262 or. (Karmel Lekukoak 6)
(Arg.: Julen Urkiza, Luis Baralazarra, Patxi Uribarren).
- (2) D. Fernández de Mendiola, *Aita Aureliano Karmeldarra (1887-1963)*, Gasteiz
1983, 59 or.; Manuel Fuentes, *Jaungoikoak Beretzat Gura Nau. Domingo
Iturrate Zorionduna, Irukoiztarra*, Bilbo 1983, 84, etab.

zehar irakurtzen zuenaren ideiarik nagusienak, oharrak, etab. idatziz joan zen, euskal literatura klasikoari dagozkionak bereziki. Honela 175 koaderno handi eta 155 txiki-txiki bete zituen; hauetan euskal idazle klasikoei buruzko oharrak eta interesgarri zeritzan edozein gairi buruzkoak idazten zituen.

Orain gain-gaineko begirada egingo diegu euskal literaturari buruzko haren lanei, eta hark aztertutako horietatik, mende bakoitzeko idazle bat azpimarratuko dugu bereziki, gainerakoez aipamen soila eginez edota labur-labur zertxobait esanez.

XVI. mendekoak

Bernat Etxepare

(*Linguae Vasconum Primitiae*, 1545ean argitaratua)

Lehen idazle ezagunaren testua eman zigun oraingo grafiara aldatua eta gaztelaniara itzulia (1968). Horrez gainera, Donostian 1980ko ekainaren 27an emandako hitzaldi bati erreparatu diot. "Etxepare laureun urte geroago" du izenburua. *Euskera* 21 (1981) 449-451. Jakin-mina pizten zaigu Etxepareren liburuaz; gaurko estetikaren ikuspegitik haren poesia bizi-bizia, aintzat hartua eta goretsia da. Bere garaian ere hala izan behar zuela dirudi: poezko zirrara eragingo zuela herriarengan eta batez ere euskararen langile eta artista ziren jende hautatuengan. Aita Linorengan ere piztu zen jakin-min hori; horretaz ari da aipaturiko hitzaldi horretan. Eta ondorio honetara iristen da: obra honek ere, beste askok bezala, ez zuela berehalako arrakastarik edo harrera berorik izan. Hasieran hau dio:

"Non gelditu ziren euskarari mundu guzira zabaltzea opa zionaren amesak? Nolako arrera izan ote zuen euskaldunen artean? Zer erantzun asmatu ezinik gaude. (...) Euskalerrriak nolako arrera egin zion nolabait asmatzeko, argi-zirrintatxo bat ere ez zaigu agertzen. Aipamen labur bat edo beste, besterik ez: Lope Martinez Isasti giputzarena bata, eta Oihe-nart zuberotarrarena bestea. Bion egunetakoa da Sara-Ziburuko idazle-taldea, izen andi mordotxoak osatzen duena, Etxeberri Ziburuko eta Axular andia tartean dirala. Eta badirudi talde onek ez duela Etxepare ezagutu, edo behintzat ez duela onen lana aintzat artu. Sara inguruko talde orrentzat, Etxebe-

rri Ziburukoa izan da Jainkoarekiko gaiak, kristau-gaiak euskal bertsoan leenbizikoz erabili eta landu dituen idazlea.

Ala ere, badakigu Etxepare-ren bertso-puska bat edo bestek Euskalerriko eliz kantuetan gure egunetaraiño iraun dutela. Bai Azkuek eta bai Aita Donostiak elkarrengandik naiko urrun dauden errietan entzun eta bildu zituzten: Aezkoan, Saratsun, Olazagutian eta Bizkaiko Murelagan ere bai. Erriarenak ala Etxepare berarenak? Or dago, noski, auzia. Ori da argitu bearra. Baiña Etxepare-renak balira ere, erri kantariak ez du jakin norenak ziran, eta Etxepare ezezagun gelditu da edonola ere.

Ezezagun an eta emen, Iparraldean eta Egoaldean. Noiz arte? Parisen gordetzen zuten eta duten ale bakarra aurkitu eta argitara zuten arte.

Egun zorioneko gogoangarri ori ez zan gertatu liburuaren irugarren menderate. Egun ori Etxepare-rentzat berpizte eguna izan da, eta ez irugarren eguneko berpiztea, ez irugarren urtekoa ere, irureun urte geroagokoa baizik".

Lehen liburu honek izan duen bilakaeraz argitasunak eman ondoren, hartaz egin diren argitalpenen berri ematen digu eta jarraian, haren poesiaz hiru adituk dituzten iritziak azaltzen. "Manterolak, bere *Cancionero Basco* delako euskal poeten bilduman, Etxepare zarrari leku emanez gainera, Michel-en iritziak bere eginez, ia eder-iritzi osozkoa ematen dio gure leen-idazlearen bertso-lan gelenari. Gai batzuetan ez omen da arnas andiko poeta; baiña beste batzuetan, gai ariñetan, maitezkoetan, oso yayoa omen da, guztiz xarmanta, atsegiña, poesiaren eder eta graziduna, askotan biotz beroduna. Teokritoren eta antziñateko eglogalarien xalotasuna, antzea eta antza aurkitzen dizkio gure poetari. Orra Michel-en iritzia, Manterolak berea egin duena".

Bigarren iritzia Orixerena da. Eta hirugarrena Lafitterena, harena-rekin batera lerro artean tartekaturik dakarrena. "Orixek ere ez zuen aurkitzen Etxepare 'biotzaldi aundietako poeta, baño bai leguna, itz utsik eztuna, jaso (correcto), lenbizikoa ez ezik gaurkoa ere izateko; idaztankera lasterra, ta muinduna du, ebakia eta erraza'. Lafitte jaunarentzat itzez urria baldin bada, Orixerentzat ori ez da pekatu; orri itz utsik, alperreko itzik ez izatea esaten dio. 'Zathi ederrak baditu', esaten zuen bestalde Lafitte maixuak berak ere. 'Baina -egia egiari

zor- aphez batek segurik egin behar ez bezalako hetarik ere bai parrasta bat'.

Azken iritzi au, orraitio, ez dezagun uste aphez batena bakarrik danik. Stempf eta Michel, ez bata ez bestea, ez ziran aphez, baiña iritzi beretsukoak bai. Arxuk ez zituen puska batzuk argitaratu ez frantsesera itzuli eta Michel-ek Arxuk egiñari on iritzi zion. Stempf-ek, berriz, puska berak alemanaera itzultzerakoan, ez zituen badaezpada alemanez jarri, latiñez baizik"...

Joannes Leizarraga (1506-1601).

Lino Akesolok sarri aipatzen duena da, gehienbat Bibliaren itzulpenez ari dela. Esaterako, idazlan interesgarri eta mamitsua du "Joannes Leizarraga eta protestanteen euskerazko bibli-itzulpenak"¹ izenburuaz.

Beskoitzen egindako hitzaldi batean haren garaia aztertzen du pixka bat.

Gabriel Arestik *Fontes Lingüe Vasconum* aldizkarian egindako okerra zuzenduz, idazlan labur bat argitaratu zuen *El Diario Vasco* egunkarian: "Leizarragak ez zuen 'libertorik' aipatu"². Honelakoetan eta eztabaida kutsuko idazlan orotan, argi ikusten da egiaren bila eta irakurleari zor zaien begirunea babestu nahian ari dela: "Agerian da gure idazle enziklopedikoak gutxigoraberaka jokatu duela emen. Eta gutxigoraberako jokabidea ez da, ez, FONTES bezelako aldizkari bati izen edo omen aundirik ematekoa. Gutxi gorabera ala uste dana, geiagorik gabe ala dalakotzat ematea ez da jakintsuen legea".

1971n Leizarragari Beskoitzen egin zitzaion omenaldian ere haren Lino Akesolo, Lafitte eta Lafon jaunekin batera hizlari.

XVII. mendekoak

Mende honetakoetatik gehien azertu zituenak, beharbada, Joanes Etcheberri Ziburukoa eta Bernard Gasteluzar izango dira. Bi horien obra bana berrargitaratu zituen, haren *Noelak eta kanta espiri-*

- (1) Jaunaren Deia (1970, 33.zk.) 271-285; *Idazlan guztiak*", Larrea - Zornotza 1989, 823-843.
- (2) *El Diario Vasco* 40 (1973, 12.040.zk.) Suplemento dominical, 12; *Idazlan guztiak*", Larrea - Zornotza 1989, 848-849.

tual berriak (1970) eta honen *Eguia Catholicac salvamendu eternalaren eguiteco necesario direnac* (1983), bien testua berrikusiz eta sarrera eta oharra eginez. Guk hemen Bernard Gasteluzar Jesulagunaz idatzi zuenari begiratuko diogu batez ere.

Bernard Gasteluzar (1619-1701)

Idazle hau XVII. mendeko poetarik onenetakoa dela dio edota halako ospea duela; baina, zoritxarrez, oso gutxi ezagutua dela ere bai.

Lafittek, 1929an, idatzi zuena aipatzen digu: "Huna lau mende eskuarazko liburua liburuari darraikola... Ondikotz, gutiak dira liburu zahar horiek ezagutzen dituztenak. Ez da mirakulu. Irakurgai horiek jauregi, komentu, hiri bakar batzuetako liburutegietan dagotzi ehortzirik; eta nork du helen ondotik ezker eskuin ibiltzeko astia? Zenda-ko ez berriz agertaraz gure arbasoen lanak eta Euskal Herriko lau bazterretarat hedatzen?"

Lafittek berak egoera txar horri nolabaiteko konponbidea emateko bere esku zena egin zuen; horrela, *Euskaldunen Lorategia* eman zuen argitara, 1800era arteko euskal idazleen testu-atalez osatutako bilduma.

Jarraian hau dio Lino Akesolok: "Gaur lorategi bat, bildumatxo bat ez zaigu aski. Aurrerago jo nai genuke. Gaurko euskalzaleak antziñakoen idazlan guztiak, osoak, berrargitaratzea eskatzen du. Betiko galtzeko arriskuan daudenak, batez ere, berriz argitara eman eta gaurko euskalzaleen eta ikasialaien eskuetan ezarri, ez dugu gutxiago nai".

Gasteluzar, hain zuzen ere, betiko galtzeko arriskuan dagoen idazlea dela diosku. Michel, Vinson, K. Mitxelena bera kezka eta hileta jotzen bezala ageri zirela, Gasteluzar ezezaguna eta honen lana ia galdua eta eskuragaitza zelako. Hortik ateratzen du argitalpen berri hau behar-beharrezkoa zela, galtzeko arriskutik Gasteluzar eta haren obra *Egia Katholikak* salbatzeko. "Gaurko argitaraldi onekin zorionean gaude. Illetak ixiltzera datoz. Gasteluzar berpiztera datorrela esan dezakegu".

Egia Katholikak liburuaren egileaz orain dela mende erdi gauza gutxi genekiela dio. Esaterako, Lafittek *Euskaldunen Lorategian* hau

dio: "Bernard Gasteluzar aita Jesuita nungotarra zitaken, noiz sortu, noiz hil, ezin erran dezakegu. Lapurtarra zela ezin uka". Baina apurka-apurka argi pixka bat eginez joan direla haren inguruan; gehienbat Lafitte bera, R. Moreau eta Sommervogel Jesusen Lagundiko bibliografoa izan direla argitzailak. Lafitteren hitzak alpatuz ematen dugu hartaz dakigun apurra:

"Lapurdi Ziburun sortu zen 1619ko martxoaren 12an. Jesuitetan sartu zen 1640an. Paben hil 1701eko apirilaren 15ean.

1656an predikari eta arimazain kausitzen dugu Baionan; hiri hortarat Jesusen Lagundiko buruzagiek igorri zuten hirur lagunekin, hor behar zutela finkatu jesuita-etxe berri bat, ikastegi batekin, eskualdean erroak egitekotan. Baina orduko burgeseria Baionan jansenisten aldekoa zen osoki, eta ez zuen jesuitarik nahi bere herrian". Hirian ezin eta handik kanpo "Begoigne" izeneko leku eder bat begiztatu zuten. Baina han ere ez zieten utzi. Lafitteren hitzak dakartza berriro ere: "Jende xehea berotu zuten, Begoigneko gain hartarat truminka igan zedin 'fraile madarikatu' horien aizatzeko. Makila eta sardez armaturik, eta jesuita dohakaberi jazarri, dena oihu eta harramantza. Lau lagunek behar ukan zituzten behala lekuak hustu".

Eta honela jarraitzen du Lino Akesolok Gasteluzarrek euskaldunei egindako opariaz: "Gasteluzarrek agur esan bear izan zion Jesusen Lagundia bere Euskalerrian sartzeko xedeari. Baiña Euskalerria berarekin darama eta euskaldunentzat lan egitea ez du utziko. Lumarri eragingo dio eta euskerazko lana egingo du. Ez du munduko aldia amaitu nai, euskaldunen eskuetan bere oparixoa utzi gabe. Euskaldun guztiak ditu, noski, gogoan; baiña itxasaldeko semea delarik, mariñelak gogoanago. 'Hek prinzipalki konsideraturik, deliberatu dut liburu hunen egitea'. Bertsotan erakatsiko dio euskaldunari kristautasuna".

Gasteluzarren poesiaz ari da ondoko lerroetan. Lafitteri burura etorri zaion geldera bera etorri zaio Lino Akesolori ere. Gehienbat liburu didaktikoa izanik, ba ote da hemen poesiarako tokirik? Eta hona beraren erantzuna:

"Liburuan ez da, ez, dena didaktiko tankerakoa. Ez urbiltzekorik ere.

Gairik erabillienetan, eskuztatuenetan, badaki irudimenak era-

glinik, lirikoaren egalak artzen eta oi ez bezalako ikuspegi berriak aurkitzen. Gutxien uste dugunean, erromantiko baten irudimen eta biotzondoaz piztutako bertso-txinpartez arritzen gaitu".

Lino Akesolok, aipatu berri ditugun lerro horietaz aparte, ez du bere iritzirik ematen Gasteizarren poesiari buruz; irakurlearen gain uzten du hartaz iritzia moldatzea, baina aurrez hiru adituren iritzia bal badakar lerro hauetara. Michel, Lafitte eta K. Mitxelena dira aditu horiek:

"Gasteizarren poesia bikaintzat zeukan [Michelek]; bertsoa neurri onean egiña omen du eta Lapurdiko euskera ixurerraz eta apaina omen darío.

Lafittek XVIII mendeko gure poeten artean onenetakotzat dauka, Joanes Etxeberri baiño ixuri errazagokoa eta landuagoa; gainera, lirikoago, garbiago, ariñago, astuntasun gutxiago eta neurrian aberatsago aurkitzen du.

Mitxelenarentzat, Gasteiz poeta txukun eta gozo-leuna dugu, eta gure artean neurri berrien asmatzaille agertu da, Oihenart bezala. Utzi dizkigun bertsoak erri xee eskolatzeko egin bazituen ere, neurrien ugariz eta gaiñerako eder-jantziz, idazle ikasi eta kulturadunarenak omen ditu. Nonbait ere, bere liburutik Parnasoko musak alienatu baditu ere, olerkari au ez da Parnasotik igaro gabea, eta andik datozten aizeen bafadak sartu zaizkio bere bertsoetara".

Haren bertso-neurriez, haren euskaraz eta, azkenik, edizio berriaz zenbait xehetasun eman ondoren, honela amaitzen du Lino Akesolok:

"Emen du orain euskaldun irakurleak Euskeraren lekuko berri au bere eskuetan. Ia illen artetik berbiztua bezala dator plazara. Ongi etorri zabala egin bear diogu. Laster dira irureun urte leenbiziko aldiz argitaratu zela. Bigarrena duen argitaraldi au izango al da Gasteizarren izena gure artean ezagutuago izan dadin".

Joanes Etxeberri (1580 ?)

Goian aipatu dugunez, hau da Bernard Gasteizarrekin batera, Lino Akesolok sakonkien aztertu duen XVII. mendeko idazlea. Beste

batzuen kasuan bezala, hau ere jaiotzez aurreko mendekoa izan arren, idazle den aldetik XVII.ekoa da.

Alpamen soila baino zerbait gehiago eskainiko diogu honi, A. Linok aztertutako klasikoen artean garrantzitsua baita. Hasieratik nor dugun idazle hau galdetzen du berrargitalpena, sarrera eta oharrak prestatu dituenak. Eta honela erantzuten du:

"Damurik, ezer gutxi dakigu bere biziari buruz. Ziburutarra zela esan dezakegu. Ziburutar egiten du berak bere burua. Baiña ez dakigu noiz jaio zen. (...)

Gero, bere izenari itsatsia, titulu au darama beti: *Doctor teologo*. Orrek esan nai du eskola nausien batean apaiz-ikaske-tak egiña zela, teologian irakasle izateko eskubidea zeukala. Non ikasi ote zuen? Paben? Tolosan? Bada emen zer argitu. Dena dela, Jesuitekin ibillia da; Loiolako Inñazioren semeekin ikasi zuen zekien guztia, santu orri egindako kantuan berak dioenez".

Patxi Altunak ere, hamar urte geroago *Manual Devotinezcoa* berrargitaratu zuenean, ez du haren jaiotzako data zehatzik ematen, baina bai gutxi gorabeherakoa. "Noiz jaio zen ez dakigu, baina haren lehen liburua argitara zen urtea (1627) kontuan harturik, hamaseigarren mendearen azken aldera, 1580an edo, sortu zela esan dezakegu. Paben ikasi zuen jesuiten ikastetxean, Oihenartek bezalaxe, eta honek baino urte batzuk lehenago, noski, Mauleko idazlea 1592an sortu baitzen". Beraz, Lino Akesolok zuen zalantza argiturik uzten du, honek ez baitu zehazten Paben ala Tolosan egin zituen teologiako ikasketak. Haren heriotzari buruz ere ez dago argitasunik, baina lerro hauetan adierazten du gure karmeldarrak honetaz duen susmoa: "Ziburun erretor izana ere omen da, or 1637 edo 1638-garren urterarte. Orduan utzi omen zuen erretorgoa, eriotzak kendurik non-bait".

Hiru liburu idatzi zituen Joanes Etcheberrik: *Manual Devotinezcoa*, bi liburukitan argitaratua; *Eliçara erabilceco liburua*; eta *Noelac*. Hirurak bertsoz idatziak. Euskaldunek bertsoa maite zutelako berak dioenez. Hori dela-eta "gure eliz kanten aita" deitzen diote. Etxeparek aurreko mendean urratu zuen bideak XVII.ean jotzen duela gailurra diosku: "itz lauz Axularrekin, eta itz itzullitan, itz neurtuetan, gure Etxeberri onekin".

XVII. mendeko gainerako idazleez zer? Axular, Joan Tartas eta Harizmendi ere haren lumaren galbahetik pasatuak dira. Unean uneko hutsuneak betetzeko, interpretazio okerrak zuzentzeko edo ilunguneak argitzeko egindako idazlanetan gehienbat. Esaterako, Axularren kasuan, lexikografiako puntutxo bat argitu nahi du: "Zer da Axularren *ekidin*?"¹.

Joan Tartasen *Onsa iltzeko bidia* liburuaren argitalpenez eta batez ere Jakin Liburu Sorta, 18an Andolin Eguzkitza eta Xabier Kintanak prestatutako argitalpen berriaz kritika zorrotz eta garrantza dakar izenburu honekin: "Idazle baten zorritxarrak (Joan Tartas)"².

Hordagok Vinson-i jarraituz klasikoetan egindako argitalpenaz ari da Harizmendi idazlearen inguruan: "Harizmendi, Vinson eta abar"³.

XVIII. mendekoak

Pedro Ignazio Barrutia (1682-1759)

Barrutia ez da, berez, klasiko bat, baina bai antzinako teatrogile euskalduna; zorionez, luzaroan ahaztua izan ondoren, 1982az geroztik gure ikertzailleengan interesa piztu zuena. Aita Linok maite izan zuen eta asko idatzi zuen "Acto para la Noche Buena" teatroaren egileaz. Idazki hauetan J.M. San Sebastián ("Latxaga") idazleak aurkitutako eskuizkribu originala eta haren argitalpen zuzen eta zaindua gorai patzen ditu batez ere. Bide batez, Aramaioko idazle zaharraz atera diren beste argitalpen batzuk ere haren kritikaren galbahe zorrotzetik igarotzen dira.

"XVIII. mendearen hondarrean jaio zen idazle hau, erdi ahaztua izan ondoren, miretsia eta gorai patua izan da azken aldiaren, batez ere 1982. urtean haren jaiotzako hirugarren mendeurrena zela eta, aramaioko idazlearen bizitza eta lana aztertuz, argitarapen trinko bat burutu zenez gero. Arabako Foru Aldundiaren babespean argitaratu zen obra honetan, lau idazle hauek agertzen dira egile: Joseba Andoni Lakarra, Jon Kortazar, Joan Mari Lekuona eta Jose Mari Vélez de Mendizábal, atariko E. Knörr-ena izanik. Aurretik Gabriel Arestik,

(1) *Idazlan guztiak*^{***}, Larrea - Zornotza 1992, 121-125.

(2) Karmel 1977-2, 55-66; *Idazlan guztiak*^{*}, Larrea - Zornotza 1989, 226-232.

(3) Karmel 1986-2, 51-55; *Idazlan guztiak*^{*}, Larrea - Zornotza 1989, 233-235.

haren lanari zeharo ederretsita, ahaleginak egin zituen teatrogile hura euskaldungoaren plazara behin betiko ateratzen. Azkuek egin zuen lehen argitaraldiaren ondoren, berau izan zen bigarren eta hirugarrenak prestatu zituena. Bigarren argitaraldia 1960an Euskaltzaindiaren *Euskera* agerkarian eta hirugarrena 1965eko *Auspoa* bilduman, euskal antzerki zaharrak agertzen zituzten zenbaki batean.

Baina Barrutiaren ikertzaileentzat iturririk garbiena eta fidagarriena, Arabako Foru Aldundiaren babespean argitaratu zen aipaturiko obra hori baino geroxeago, 1983.ean, *Latxagak Tolosan Lopez-Mendizabal argitaletxean* argitara emandakoa da ezbairik gabe. Honek, ustekabeen, aramaloar idazlearen eskuizkribu originala eskuratu ahal izan zuen, eta hartaz tentuz eta zuhurki baliatuz, irakurleari biderik ziurrena erakusten dio. Barrutiaren bizitza eta lanaren harian, goian aipatzen direnez gain, beste izen batzuk ere aipatu behar genituzke, eta lehen-lehenik eta gol-goian Juan Carlos Guerra, orain arteko argitarapen guztien iturri izan dena, eta gero R.M. Azkue, Barrutiaren lehenengo argitaratzailea. Mitxelenak, Onaindiak, Villasantek..., labur bada ere, lekutxo bat eskaintzen diote literaturaren historian. Dena dela, bere betiko estilo zorrotzean, Lino Akesolo da idazle honen inguruan nori berea ematen jakin duena. *Latxagak* (Jose Maria San Sebastian) egindako argitarapena gorailpatzen du guztien gainera¹.

Agustin Kardaberaz (1703-1770)

Argi dago Agustin Kardaberaz Jesulaguna malte zuela Lino Akesolok. Hainbat idazlan argitara eman zituen Ernaniko seme, Jesusen Bihotzaren apostolu handi eta euskaltzale sutsuaz:

- "Kardaberaz eta Bizkala"².
- "El Padre Cardaveraz en Alava"³.
- "Jesusen Biotza, Kardaberaz eta Euskalerrria"⁴.

- (1) Luis Baraiazarra, *Euskal Idazleak*, in: Gabriel Jauregui Uribarren (1895-1945), Larrea - Zornotza 1995, 171 (KS-7).
- (2) Kardaberaz-Bilduma 1 (1971) 57-72; *Idazlan guztiak*, Larrea - Zornotza 1989, 269-277.
- (3) Boletín de la Institución "Sancho el Sabio" 16 (1972) 233-239; *Idazlan guztiak*, Larrea - Zornotza 1989, 278-281.
- (4) El Diario Vasco 40 (1973, 11.962. zk.) Suplemento docminical, 11; *Idazlan guztiak*, Larrea - Zornotza 1989, 282-283.

- "Kardaberaz Aitaren aztarnak Markiñan"¹.
- "Euskal Idazle zaarren bilduma (Kardaberaz Aitarena)"².
- "Bakotxari berea (Alta Kardaberaz dala-ta)"³.

Mogeldarrak XVIII. eta XIX. mendeen artean banatzen dira: Juan Antonio (Mogel zaharra) XVIII.ekoa dugu eta Juan Jose eta Bizenta haren ilobak hurrengo mendekoak eta Frai Bartolomeren garaikoak. Lino Akesolok han eta hemen sarri aipatzen ditu. Haren eta nebarreba hauen aitak medikuak izanik, hurrenez hurren Eibarren, Deban eta Azkoitian jaiotzea egokitu zitzairen, baina hirurek zuten beren burua markinartzat. Hortik abiatuta, idazlan hau idatzi zuen Lino Akesolok: "Mogel euskal idazleak nongoak dira?"⁴.

"Juan Jose Mogel-en euskal lanak" izenburua duen lan bat ere utzi zigun Euskaltzaindiaren *Euskera* agerkarian; berez, Deban, 1981eko apirilaren 26an egindako hitzaldia da.

XIX. mendekoak

Frai Bartolome Santa Teresa (1768-1835)

"Frai Bartolome Santa Teresari buruz hiru idazlan idatzi zituen "Boletin de la R.S.B. de los Amigos del País" aldizkarian: lehenengoan (1968) hura, pertsona gisa eta haren *Plauto Bascongado* aztertzen ditu: Frai Bartolomek Lazkaon profesia egin zuelako berria zalantzan jartzen du; Iruñean eta Tuteran ikasi zuela ere askoz hobeki aztertu beharrekoa dela dio, eta ondoren berak lortutako haren bizitzako argibideak ematen ditu: 1835eko abenduan hil zelakoa ere ez du ziurtzat jotzen... Bi urte geroago, haren bizitzari buruzko argibide gehiago dakartza; eta haren heriotzari buruz, oker ulerturik, 1836ko urtarrilean hil zela diosku, urte horretako urtarrileko hilen zerrenda batzuetan ageri baitzen. Gauzak hobeki ikertzen jarraitu zuen, eta 14 urte geroago (1984) beste datu berri batzuen artean, haren heriotzako data zehatza ematen digu: eta lehen, 1968eko

- (1) El Diario Vasco 40 (1977, 12.310. zk.) Suplemento documental, 11; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 284-285.
- (2) El Diario Vasco 41 (1977, 12.372. zk.) Suplemento documental, 11; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 286-287.
- (3) Karmel 1977-3, 54-60; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 288-292.
- (4) Zer (1981,48.zk.) 8-9; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 300-302.

idazlanean zalantzan jarri zuena, hots, A. Zabalak emandako data, zuzena zela ziurtatu zuen; beraz Frai Bartolome 1835eko abenduan hil zela, areago oraindik abenduaren 11n hil zela ziurtat jo zuen. Ekin eta ekin, profesa egin zuen tokia ere ziurtasun osoz ematen digu: Korellan egin zuen”¹.

Jose Pablo Ulibarri (1775-1847)

Idazle arabar hau ere maite zuen gure karmeldarrak. Izenburu ugari eskaintzen dizkio euskaraz eta gaztelaniaz Okendoko euskal idazleari:

- “Euskal esnale eta euskal idazle: Yose Paulo Ulibarri, Okendo´ko semea”².
- “Jose Pablo de Ulibarri Galindez”³.
- “Algo más sobre el escritor Ulibarri”⁴.
- “Escritor vasco y gran campeón en la lucha por su lengua vernácula”⁵.
- “Ulibarri (eta beronen gutun-liburua)”⁶.
- “Jose Pablo de Ulibarri Galindez (1775-1847)”⁷.

Juan Mateo Zabala (1777-1849)

Bi idazlan ditu idazle frantziskotar honi buruzkoak:

- “Aita Zabala, bilbotarra”⁸.
- “Aita Joan Mateo Zabala, euskal idazle (1777-1849)”⁹.

- (1) Julen Urkiza – Luis Baralazarra, *Lino Akesolo (1911-1991)*. Gasteiz, 2002, 24 or., 16 (Bidegileak).
- (2) Olerti 4 (1962, 1-2.zk.) 121-142; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 355-368.
- (3) Boletín de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País 18 (1962) 25-35; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 369-377.
- (4) Boletín de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País 18 (1962) 415-421; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 378-382.
- (5) Boletín de la Institución “Sancho el Sabio” 13 (1969) 81-95; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 383-392.
- (6) El Diario Vasco 42 (1975, 12.585.zk.) Suplemento dominical, 7; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 393-394.
- (7) Euskera 21 (1976) 170-176; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 395-399.
- (8) Zer (1977, 5.zk.) 8-9; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 400-403.
- (9) Karmel 1977-4, 47-59; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 404-412.

XX. mendekoak

Resurrección Maria Azkue (1864-1951)

Lege eta begirune handia zion Azkue handiari. Mirespen eta maitasun hori behin eta berriro agertzen du bere idazlanetan. Batez ere, gauzak ongi jakin gabe eta arinkeriaz, han-hor-hemen bildutako esan edo interpretazio okerrez, haren aurka idatzitakoak gezurtatzen eta gauzak argi uztera datoz hartaz idatzi zituen idazlanik gehienak.

Ondorengo lerroetan, ordea, *Egan* aldizkari honetan hark idatzitakoari erreparatu diot. R.M. Azkue zanaren *Frantsesezko itzaldi bat* du izenburua eta *Egan* 27 (1968) alean dator. Azkue jaunak, bere hiztegi handia atera zuenean, ba ote zekien frantsesik ala hiztegiari datozen frantsesezko testuak beste norbaitek itzulitakoak diren eztabaida sortu omen zen. Kontua da Azkue Toursko San Gregorio ikastetxeko kaperan frantsesetik hitzaldia egitera gonbidatu zuela ikastetxe horretako nagusiak. Hau zen hitzaldi horren izenburu osoa: *Allocution adressée par M. l'Abbé Resurrection Maria de Azkue, docteur en Théologie, aux congréganistes de Marie Immaculée le 28 mai en la chapelle du Collège Saint Grégoire de Tours.*

Ordurako bazeramatzan bi urte Toursen bizi izaten eta frantsesez irakurtzeko eta hitz egiteko moduan zen.

"Tours´ko itzaldi orretan (...), Saint-Grégoire ikastetxeko nagusiari 'notre bien-aimé-père' esaten deutso. Zer esan nai dau orrek? Ikastetxe orretan bizi zela ostatzuz, aurki, ango anai ikasleekin batera. Orregaitik dauka ango aita nagusia bere aitatzat, aita maitetzat. Eta ango anai ikasleak lagun eta adiskide miñak zituen.

Eta -orra ortik datorkigun argi-izpi barri bat- Azkue zanak bere iztegiako prantzesak berea ez badau, iñork lagundurik egiña baldin badau, laguntzaille izan ebalako ori ez ete dogu billatu bear ikastetxe aretako anaien batengan?

Baiez erantzuteak legezko dirudi. Siñistu eziñik ez dauko. (...) Uste au ez litzake guztiz okerra, Azkuek bere iztegia Tours´era orduko egiñik eduki ez baleu.

Au idatzita gero, beste iturri batera jotea etorri jat burura. Bilbo-ko Berriotxoak ikastetxeko adiskide bati delitu deusat. Badakigu artu-emon andia izan ebala Azkue zanak ikastetxe orretako sortzailleekin. Eta iztegia amaitu baiño naiko aurreragotik asita. Eta ona zer esan deustan. Bai, euren arteko batek egin ei eutsan itzulpena, edo orretan lagundu. Laguntzaille onen izena: François Joseph Lapeyre, gaskoina, 1929an il zana.

Anai au 1902´garrenerako Bilbo aldean zan, Txorierrri aldean. (...) Jakintsua ei zan bera. Baiña urte orreetan ez ei eban egiten eskola-lanik. Eta astitsu aurkitzen ei zan Azkuerri laguntzeko. Urte batzuk aurreragokoa ei eben alkarren ezaupidea, Azkue jauna Lapurdi-Zuberoa aldetik euskal itz eta kanten bila asi zanekoa.

Labur esanda, bego or nik adierazo nai izan dodana. Eta bego or agertu jakun argi-izpia: bear bada, Azkue aundiaren iztegia frantzesez jarri ebana François Joseph Lapeyre izan zala, Anai Ploermel-tarra eta kaskoina bera”.

XX. mendeko beste idazle asko ere agertzen dira haren idazlanetan. Esaterako, Lizardi eta Lauaxeta (biak batera dakartza behin baino gehiagotan), Orixe, Manuel Lekuona, Imanol Enbeita, Kepa Enbeita “Urretxindorra” etab. Hona hemen hauer buruzko izenburuak haren idazlanetan:

- “Lizardi eta Lauaxeta aztertze”¹.
- “Lizardi eta Lauaxeta ez dira sasikume-izenak”².
- “Kanta-kantari il zan olerkaria (Lauaxeta)”³.
- “Lauaxeta ez da ain erdal bertso gille txarra”⁴.
- “Agustin deunaren eta gure Orixeren gomutaz”⁵.
- “Orixe abertzale”⁶.
- “Orixeren pentsamenduaren sintesia”⁷.

(1) Golz-Argi 16 (1975, 231.zk.) 5; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 484-486.

(2) Golz-Argi 16 (1975, 237.zk.) 5; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 487-489.

(3) Zer (1978), 7.zk.) 8-9; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 490-493.

(4) Karmel 1986-1, 78-86; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 494-500.

(5) Karmel 1986-3, 6-18; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 585-593.

(6) Euskerazaintza (1988, 5zk.) 26-29; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 594-598.

(7) Karmel 1992-1, 3-26; *Idazlan guztiak****, Larrea - Zornotza 1992, 155-167.

- "Orixeren eskutitzak. Orixek azken urteetan Oiarzabal jaunari bialitako gutunak, eskutitzak"¹.
- "Lekuona euskaltzain"².
- "Manuel Lekuona eta aozko euskal literatura"³.
- "Manuel Lekuonaren gomutagarri (1894-1987)"⁴.
- "Gitxi ezagutua dan euskal idazlea: Enbeita´tar Imanol (1884-1946)"⁵.
- "Enbeita Urretxindorra. Gure erri-kulturaren agertzaille eta aurrera eragille"⁶.

b. Iritzi kritikoa

Hitz gutxitan hartaz iritzi kritiko egokia moldatzea ez da erraza, baina asko dira, gain-gainetik bada ere, haren euskal letretako jarduera eta joera epaitzen salatu direnak eta gehienak bat datoz hainbat gauzatan. Esaterako, Diman 2011 honetako apirilaren 15ean omenaldia egin zitzaionean, Patxi Uribarrenek izenburu hau jarri zion bere txostenari: "Irakurle aseezina, ikertzaile sakona, hiztegi-gile zorrotza". Irakurle aseezina izan zela gauza jakina zen eta horretaz etxeko eta ingurukoak ez eze kanpokoak ere oharturik zeuden. Hala diosku Patxi: "Ekarri bere, ezin dot bere irudia gogora ekarri esku artean edo besapean liburu edo aldizkari barik. Edozein tokitan eta unetan irakurtzen!" Eta aurreko egunetan prentsan agertutako Igone Etxebarriaren hitzak aipatzen dizkigu jarraian: "Irakurle sutsua izan da, beti libururen bat besapean hartuta. Liburutegi eta liburu-dendetan saga lez ibiltekoa zan, jakinguraz beteta".

Hortik zetorkion jakinduria zabala, oroimen harrigarria izanik, ia guztia gogoan gelditzen baitzitaion. Gure idazle zaharrak, klasikoak, gutxi bezala ezagutzen zituen; baina ez haiek soilik, baita oraintsu-

- (1) Karmel 1979-4, 47-67; *Idazlan guztiak***, Larrea - Zornotza 1989, 933-975.
- (2) Karmel 1978-1, 35-47; Kardaberaz-Bilb'duma 19 (1977) 15-23 [=Saski-naski (1987, 36.zk.) 2-10]; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 684-693.
- (3) *Manuel Lekuonari omenaldia*, Donostia 1983, 19-27; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 694-699.
- (4) Karmel 1987-4, 6-20; ; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 700-707.
- (5) Zer (1988), 118.zk.) 2-4; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 570-575.
- (6) Karmel 1978-4, 33-43; *Idazlan guztiak**, Larrea - Zornotza 1989, 576-584.

ragoko euskal idazleak ere. Artxibo bizia zirudien eta bere jakinduriaren eta zentzu onaren gain hartatik euskal letrak sakonki aztertu eta ekarpen ezin hobea egiteko eran zegoen.

Lino Akesolo, beraz, ikertzaile sakona, kritikari zorrotza, gure historiaren, hizkuntzaren eta literaturaren ilunguneak argitzeko gizon aparta, serioa eta guztiz fidagarria dugu. Neure buruari kopiatuz hau esango nuke haren berezitasun legez: "Bere jakinduriaren kutxa handi eta ezkututik ateratzen zituen gure historiaren puskak eta albiste ezezagun bitxiak".

Noelak liburuaren argitaratzaileak (Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y publicaciones, S. A.) azalaren barnealdean hau dio:

"Gure aldizkariak (Egan, Boletín de la R. S. V. De Amigos del País, eta bestek), gutxien ustean azaltzen dute bere artikuluren bat, gure literatura-saileko zoko ezkuturen bat argitu beharrez, edo idazle gutxi ezaguturen baten izena argitara ekarriz".

Haren idazkietan ez dute toki txikia hartzen eztabalda kutsuko kritika garratzak; beharbada, berak nahi baino toki handiagoa, baina beti jokatu izan zuen halakoetan egia bilatu eta gauzak argitu nahirik. Askotan, harropuzturik eta gauzak ongi jakin gabe plazaratzen ziren hainbat idazle berri zentzatzearren eta lotsa pixka bat sartzearren ere bai...

Literatura-balio eta kalitateari dagokionez, eskuarki ez du bere berea den iritzirik agertzen, baizik eta horretan aditutzat zituenei ematen zien hitza. Hala egiten du Bernard Gasteluzar eta Joanes Etcheberriren kasuetan, Michel, Lafitte, Mitxelena eta abarri ematen baitie hitza.

c. Bertso eta olerkiak

Bertsoa beti maite izan zuen eta hari ekin zion, gehienetan, goragoko hegaldietarako xederik gabe. Hau da, bere lan originaletan, behin edo behin lirikotasun-tantak isurtzen baditu ere, norbait omentzeko edo mojen komunitateren bat festaren batean alaitzeko edota liturgian Jainkoaren Herriaren otoitzean kantatzeko etab., bertso jarriak moldatzea zen haren joera. Bertso jarri horietako

batzuk, esaterako, hileta-elizkizunetan kantatzen diren "Eska deza-
gun (eskatu daigun) hilaren alde" izenekoak hor geldituko dira beti-
ko.

Bertso eta olerkien itzulpenetarako zuen erraztasun eta egokita-
suna behin eta berriro gogoratu dute batzuek eta besteek, eta guk
geuk ere bai lan honen lehen zatian; Joan Gurutzekoaren olerkien
itzulpena eta batez ere haren Kantu Espirituala ('Cántico Espiritual')
dira diogunaren lekuko.